

contributes to the destruction of stereotypes and the expansion of horizons for creativity. All this expands the spectrum of creative approaches and inspires the creation of unique works.

Key words: media art, net art, audiovisual culture, social media, interactivity.

UDC 316.77:070 (008)

MEDIA ART AS A TREND OF MODERN AUDIOVISUAL CULTURE

Suchkov Denys – Assistant of the department of film and television arts,
Kyiv National University of Culture and Arts

The purpose of the research is to analyze the main features and directions of the art of modern audiovisual culture, determined by the development of social media.

Research methodology. The article uses a number of general scientific and special research methods integrated from cultural studies, art history, medieval studies. Such a methodological combination made it possible to analyze modern media art as an integral component of modern audiovisual culture, the formation of which was influenced by the development of Internet technologies, in particular, social media.

The scientific novelty consists in substantiating the interdependence of modern art and the development of social media.

The practical significance.

Key words: media art, net art, audiovisual culture, social media, interactivity.

Надійшла до редакції 23.08.2023 р.

УДК 316.65

СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Побережець Ганна Степанівна – кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри українознавства,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв
<https://orcid.org/0000-0002-9064-6731>

DOI

ann20081988ann@gmail.com

Левченко Микола Григорович – кандидат педагогічних наук,
доцент, професор кафедри культурології,
декан факультету культури і мистецтв,
Херсонський державний університет, м. Івано-Франківськ
<https://orcid.org/0000-0002-4069-1729>

5172029@gmail.com

Форосян Анатолій Федорович – кандидат педагогічних наук,
доцент, виконувач обов'язків завідувача кафедри культурології,
Херсонський державний університет, м. Івано-Франківськ
<https://orcid.org/0000-0002-1823-4628>
aforostan00@gmail.com

Розглянуто соціокультурні тенденції сьогодення та їх роль у розвитку й утвердженні національної свідомості українців. Досліджено, як саме під час російського повномасштабного вторгнення під впливом соціокультурних процесів зростає національна свідомість українців. Розглянуто поняття «національна свідомість» як цілісна система самовираження людини, яка відносить себе до конкретної національної спільноти відповідно до спільних їй характерних суспільних та культурних поглядів. Визначено складові національної самосвідомості особистості, зокрема це національна ідентифікація, знання та розуміння типових характеристик нації й території, осмислене ставлення до історії та сьогодення нації, розвитку її майбутнього. Зроблено висновок про високу динаміку розвитку нових цінностей, що пояснюється агресивною політикою окупантів.

Ключові слова: національна свідомість, самосвідомість, соціокультурний процес, соціокультурні тенденції, цінності, особистість, мова, Україна.

Постановка проблеми. Повномасштабна російська агресія проти України гостро поставила питання формування національної свідомості, тобто усвідомлення людиною своєї приналежності до конкретної нації. Нині зміни відбуваються в тенденціях соціокультурної сфери, зокрема, цінностях, поглядах, уявленнях та певних нормах. Зрозуміло, що всі сфери життєдіяльності людини розвиваються опосередковано та взаємопов'язано. Дослідження соціокультурних тенденцій у сучасному українському суспільстві демонструє стан та динаміку його розвитку, формує уявлення

про світогляд та цінності особистості, її культурну ідентифікацію, громадянську позицію, рівень життя та добробуту. Сьогодні важливим для України є утвердження саме національних особливостей та розвиток національної свідомості. Північно-східний сусід намагається завадити демократизації життя й вибору на користь власних надбань та європейських стандартів, нав'язуючи стереотипи неуспішності з метою зруйнування української свідомості та національної ідентичності. Отримані результати можна використовувати для подальших актуальних досліджень, а також розробок ефективних соціальних та культурних державних програм і політики.

Останні дослідження та публікації. Академік НАН України, директор Інституту народознавства НАН України С. Павлюк досліджував національну свідомість як державний стрижень нації та стверджував, що національна культура та мова є базовими й буттєвими цінностями. Ю. Поліщук спробував проаналізувати праці сучасних українських дослідників, які вивчали соціокультурні зміни українського соціуму протягом переходу від тоталітарного до демократичного суспільства. Значна кількість праць присвячена дослідженню різних поглядів на зміст понять «національна свідомість» та «національна самосвідомість», їх особливості та структуру (В. Савчук, Н. Мещерякова, Н. Дідуч, М. Кулішенко, О. Барканова та ін.). Український культурний фонд на чолі з директором В. Берковським спільно з міжнародним проектом U-Report дослідили зміни в культурному дозвіллі українців за період військової агресії (потреби культурних послуг, рівень готовності участі в культурних заходах, післявоєнна відбудова української культури).

Серед статистичних даних використано результати аналітичного проєкту «Світове дослідження цінностей», який є довгостроковим порівняльним проєктом із даними про основні риси й цінності різних країн, зокрема й України, для відстеження динаміки змін у суспільному розвитку. Також проаналізовано результати X загальнонаціонального опитування: ідеологічні маркери війни (27.04.2022 р.) та XVII загальнонаціонального опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17-18.08.2022 р.), проведених соціологічною групою «Рейтинг». Окрім цього, використано результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова у травні 2023 р. у межах проєкту Програми MATRA щодо ефективності реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності (соціологічні індикатори).

Мета дослідження – виокремлення тенденцій соціокультурного розвитку в системі національної свідомості українців, зокрема у воєнний час.

Вклад основного матеріалу дослідження. Українська національна свідомість є усвідомленням людиною себе значущою частиною українського народу, носієм національних цінностей, що формувалися під час тривалого процесу історичного розвитку українців та становлення нації, здобування своєї політичної та культурної незалежності. Протягом років свідомість народу залишається проблематичним явищем, але українська спільнота намагається до кінця пройти самоідентифікування. Особливо негативний вплив мало довготривале бездержавне існування, активна заборона української мови у всіх сферах, висміювання та виправлення надбань народу, викривлення історичних подій [11]. Сьогодні, в умовах російсько-української війни (на правду, ще з 2014 р.), бачимо зміни в розвитку та утвердженні національної свідомості в усіх сферах суспільства України, зокрема й соціокультурній.

Багатотомне енциклопедичне наукове видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України «Енциклопедія Сучасної України» визначає національну свідомість як цілісну систему «духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесі її історичного розвитку, відображають основні засади буття нації» [11]. Національна самосвідомість є складним структурним утворенням, що включає як усвідомлення людиною себе частиною певної нації, так і її уявлення про культуру, мову, історію свого народу тощо [4].

Розуміння національної свідомості надає можливість створення умов усвідомлення потреб та інтересів народу на всіх етапах його функціонування. Завдяки цьому особистість може глибше зрозуміти свій народ, культурні та духовні цінності. Крім цього, особистість правильно оцінює свої здібності, вміння та можливості, обирає й успішно реалізує власну життєву позицію [6]

Національна самосвідомість особистості містить наступні компоненти:

- національна ідентифікація, тобто особистість усвідомлює свою приналежність до конкретної нації, відчуває спорідненість із нею;
- знання та розуміння людиною певних характеристик та типових ознак своєї нації, території;
- осмислене ставлення до історії та сьогодення нації, розвитку її майбутнього;
- усвідомлене та практичне ставлення до цінностей обраної нації [6; 10].

Це сприяє забезпеченню високого рівня функціонування національної свідомості та самосвідомості в соціокультурному середовищі.

Спираючись на результати досліджень учених, у структурі національної свідомості вважаємо за можливе виокремити три складові: 1) когнітивний компонент, обумовлений обізнаністю людини в цінностях та національному характері, специфічною поведінкою в повсякденному чи культурному житті нації, тобто формується національне самовизначення та ідентифікація; 2) прояв афективної складової визначається емоційно-оцінним сприйняттям особистістю себе та людей, що належать до інших націй (позитивне, негативне та амбівалентне ставлення); 3) діяльнісна складова, яка характеризується антагонізмом, конформізмом, уникненням, співпрацею, тобто вибором специфічної поведінки особистості, відповідного ставлення до взаємодії і спілкування з представниками інших націй чи їх культурою.

Поза сумнівом, для сучасного соціокультурного розвитку характерна динамічність та не прогнозованість. Соціокультурні тенденції відображають закономірності у взаємодії соціокультурних спільнот та в розвитку світової цивілізації. На їх становлення впливають екологічні, технологічні, політичні та соціальні чинники.

Засади соціокультурного розвитку українського суспільства сьогодні базуються на:

- ✓ усіх проявах унікальних культурних та суспільних цінностей;
- ✓ розвитку спільного культурного, духовного та освітнього просторів;
- ✓ активному використанні української мови в усіх сферах;
- ✓ збереженні та поширенні культурної спадщини;
- ✓ популяризації та розвитку культурного середовища;
- ✓ забезпеченні максимального доступу до культурних надбань, збереження їх;
- ✓ стимулюванні інвестицій для розвитку культурної та соціальної сфер [4].

Висока динаміка розвитку нових цінностей пояснюється агресивною політикою окупантів. У людини змінилися погляди та система цінностей. Базові життєві цінності, замість радянських, доповнилися прозахідними, зокрема постали ідеї свободи слова, незалежності ЗМІ, захисту прав людини, справедливого суспільства, поваги до гідності людини, свободи. Список указаних цінностей можна доповнити тими, що з'явилися під час українського Майдану: усвідомлення власних обов'язків, демократична українська традиція, «цілісність у багатоманітності» та єдність за цінностями [24].

Актуальним є огляд аналітичного звіту проєкту «Світове дослідження цінностей 2020», підготовленого за підтримки Українського культурного фонду [18]. Це довгостроковий порівняльний проєкт зі статистичними даними за окремими тематичними блоками про основні риси та цінності окремих країн для відстеження динаміки змін у розвитку суспільства. Його результати показують стабільну загальну тенденцію повільного відходу від радянських орієнтирів у різних сферах життя і діяльності людини та вказують на ціннісні зміни в орієнтаціях суспільства. Помітно збільшується кількість щасливих людей, людей з добрим здоров'ям та самооцінкою, людей з довірою до інших, активізується громадянська позиція та ставлення до влади. Це підтверджує нашу тезу, згідно з якою все-таки українське суспільство рухається в напрямі до зміцнення державності та патріотизму, цінностей самовираження, національної самоідентифікації.

Цікавими є результати комплексного дослідження ідеологічних маркерів українського суспільства (2022 р.), проведеного в межах X загальнонаціонального опитування соціологічною групою «Рейтинг» в умовах війни [5]. Унаслідок агресії сусідньої країни відчутною є різка зміна в ідеологічних поглядах українського суспільства щодо будь-яких маркерів, пов'язаних із країною-агресором. Особливо помітною є тенденція щодо «декомунізації» та «дерусифікації» суспільної думки. Тепер усе «радянське» сприймається як російське та вороже. Причиною цього є використання радянської символіки для спекуляцій на нібито «спільному» історичному минулому.

Продовженням даної тенденції є абсолютна сепарація народу від росіян, а саме 91% не підтримують тезу «українці та росіяни – один народ». Також 64% стверджують неможливість відновлення дружніх відносин та необхідність перейменування пов'язаних із російською федерацією об'єктів.

Не можна не акцентувати і на тенденції формування міжрегіональної соціальної згуртованості та посилення міжособистісних зв'язків, стирання міжрегіональних відмінностей. Мається на увазі підтримка регіонів, які найбільше постраждали від окупації та руйнувань. Відбулася свого роду метаморфоза довіри та сили соціального зв'язку. Люди стали ближчими одне до одного. Цьому сприяло волонтерство в різних аспектах: донати, практична допомога рідним та незнайомим людям, психологічна підтримка, кіберармія та інші форми. Цій згуртованості сприяли спільна загроза та спільне благо. Таким чином, перемога у війні стала націєтворчою ідеєю [26].

Ще одна тенденція – це повернення на місце історичних постатей українських національних героїв та символів, замість раніше нав'язаних радянською пропагандою. Гетьман Богдан

Хмельницький та діяч Михайло Грушевський як українські історичні постаті однозначно позитивно сприймаються в українському суспільстві (понад 90%). Також протягом останніх років прослідковується динаміка позитивного ставлення до історичних постатей України, хоча навколо них раніше точилися дискусії та недовіра. Наприклад, плавно покращувалося ставлення до політичних діячів: І. Мазепи (у 2012 р. – 44%, у 2022 р. – 76%), С. Петлюри (у 2012 р. – 26%, у 2022 р. – 49%) та С. Бандери (у 2012 р. – 22%, у 2022 р. – 74%) [5].

Важливою тенденцією у формуванні національної свідомості є зміни в усвідомленні власної національної приналежності. Зокрема, нині 92% респондентів називають себе за національністю українцями (5% – росіянами, 3% – інші етноси). Якщо подивитися на результати, то побачимо, що з 2008 по 2014 рр. спостерігався сталий національний розподіл: 83% вважали себе українцями, а 15% – росіянами. У 2014 р. після окупації Криму та частини Донбасу кількість людей, що ідентифікували себе як росіяни, зменшилася до 11%, а як українці – зросла до 87-88%. Як бачимо, за останні роки кількість тих, хто визнає себе росіянами, поступово зменшується [5].

У межах XVII загальнонаціонального опитування в умовах війни соціологічною групою «Рейтинг» проведено комплексне дослідження різноманітних маркерів патріотизму українців. Результати також демонструють міцний, більш стійкий зв'язок з Україною; відчуття гордості за належність до українського народу; зростання інтересу до пізнання країни, її історії та культури [17]. Більшість респондентів сподіваються побачити вільну, незалежну і багату Україну в майбутньому.

Мовна самоідентичність і мова в повсякденному житті є різними площинами. Відбувається перехід російськомовних людей у «двомовну групу» (від 15% до 33%). Дещо зросла кількість людей (з 44% до 51%), які спілкуються вдома лише українською. Рідною мовою українську вважають 80% респондентів, російську – 16%, інші – 3%. Спостерігається серед українців також різке зменшення рівня споживання російськомовного інформаційного контенту.

Зрозуміло, що українська мова є стратегічним ресурсом для України. Мовленнєва культура пов'язана з осмисленням та усвідомленням важливості української національної культури та формуванням почуття національної гідності [25].

Цінності входять до мотиваційної структури суб'єкта та забарвлюють об'єкти реальності, створюючи певне його ставлення до них. Вони є необхідними компонентами і національної свідомості, оскільки виконують світоглядну функцію. Усі форми свідомості містять оціночні елементи, завдяки чому свідомість відображає об'єкти в її суб'єктивному «людському вимірі», світ об'єктивних процесів та явищ розглядається у свідомості крізь призму моральних, естетичних, релігійних, соціокультурних, політичних та інших цінностей. Прогнозування впливу будь-якого чинника потребує аналізу його відображення в системі цінностей особистості або суспільства. Сьогодні, в часи нестабільності та труднощів, цінності відіграють практично-діяльну роль, позитивно впливаючи на постановку цілей, вибір засобів реалізації та змісту самої діяльності [25].

Відповідно до результатів згаданого загальнонаціонального опитування [17], ціннісна шкала українців в умовах війни зазнала змін. Загалом спостерігаємо динаміку цінностей у бік самовизначення та відкритості до змін. Традиційно переважають доброта та універсалізм. На високому рівні знаходяться конформність і на противагу їй – самостійність. Також значущими є цінності безпеки і традиційності. Найменше, як і минулого року, українці цінують багатство. За рік дещо зросли значення цінності традиційності, гедонізму, стимуляції та особливо самостійності.

Традиційно цінності незалежності, багатства та гедонізму характеризують більше молодих людей. На відміну від них, люди середнього і особливо похилого віку більше схильні до консервативних цінностей (традиційності та конформізму). Натомість такі цінності, як незалежність, універсалізм, доброта, безпека та досягнення, є спільними цінностями, важливими для представників усіх вікових груп. Для чоловіків більш важливими є такі цінності, як стимулювання, досягнення, багатство (влада), а для жінок – це безпека, традиції, відповідальність, універсальність і доброта.

Оцінюючи особистісні цінності, більшість людей ставлять на перше місце фізичне здоров'я, психологічний комфорт, стосунки, особисту свободу, моральність і сімейний комфорт. Отже, базові потреби виявляються пріоритетними. Цікаво, що влада і статус були найменш затребуваними цінностями під час війни [26].

Важливими чинниками українського соціокультурного розвитку є культурне середовище. Очевидно, протягом 2022-2023 рр. культурне дозвілля українців кардинально змінилося. Насамперед послуги сфери культури стали недоступними у значній частині країни: зменшилася кількість різних заходів, знизилася активність культурних діячів та певних інституцій. Незважаючи на це, культурна сфера, як і інші, наскільки можливо, адаптувалася та відновлює діяльність [2]. Дослідження Українського культурного фонду спільно з міжнародним проектом U-Report дослідили культурні

практики української молоді в умовах війни. Молодь найбільше відвідує кінотеатри, книжкові магазини та музеї, ярмарки та виставки, а найменш – бібліотеки. Вищий рівень відвідування культурних закладів фіксується у великих містах, де є більше пропозицій. Низькому рівню відвідування культурних заходів жителів сільської місцевості сприяють відсутність поблизу цих закладів та недостатність цікавих культурних подій. Що стосується видів культурного дозвілля; молодь надає перевагу перегляду фільмів, відвідуванню фестивалів та рідше – театрів. Помітним є порівняно нижчий рівень інтересу до офіційних культурних подій, зокрема вшанування історичних подій та діячів. Бажаними є фестивалі, гумористичні концерти, культурно-історичні екскурсії, публічні лекції вечори, виставки мистецьких творів. Проте варто зазначити підвищення інтересу до самоосвіти, участі в різних соціальних і благодійних проєктах. Найімовірніше, культурне дозвілля та соціальна активна позиція стали значущими факторами адаптації до життя у війну.

Мистецтво теж зазнало змін. Письменники, музиканти, режисери, дизайнери, скульптори, художники та ілюстратори шукають натхнення в образах сучасних героїв, бійців ЗСУ та територіальної оборони, відображають у своїх роботах силу і мужність народу, його любов до рідної землі, віру в перемогу та незгасимий біль трагедії, яку принесли окупанти.

За перші місяці військової агресії було створено діджитальний ресурс української музики, навіть із нотним матеріалом для виконання оркестрами й ансамблями чи солістами. Окрім цього, помітним є підвищений інтерес до українського академічного музичного мистецтва. Змінилася робота театральних та концертних установ. Мистецькі акції відбуваються просто неба в українських містах або в метрополітені для людей, змушених жити в метро («Вільне небо», «Відкрита музика міста», Kharkiv Music Fest та ін.). Музиканти та артисти створили творчі бригади та виступають для військових із метою підтримки їхнього бойового духу. Чимало музикантів та артистів стали культурними дипломатами, звертаючись англійською до закордонних урядів та населення їх країн, показуючи особисті записи руйнувань [22].

Однією з головних тенденцій 2022 р. стало позитивне поживлення – споживання українцями українського. Також зростає популярність українських брендів одягу та аксесуарів, відвідуваність виставок українських художників та перегляд українських фільмів. Одна з помітних тенденцій – інтерес у світі до української культури. Українські артисти та спортсмени єдиним фронтом представляють країну на світовій арені та спільно створюють нове обличчя України. Імідж України поступово відійде від іміджу бідної країни, бо наша країна здавна є краєм сміливих і талановитих [9].

Принципова зміна духовно-ціннісних орієнтацій, поява альтернативних стилів у мистецтві, утвердження нових суспільних ідеалів та моральних норм впливають на суспільні процеси із силою не меншою, ніж чинники суто матеріальні. Духовно-ціннісні складники буття людини сукупно впливають на хід історичних подій у сучасному світі. Це характерно для зламної епохи [15, 6-7].

До основних сучасних тенденцій соціокультурного розвитку належать розвиток телекомунікацій та Інтернет-технологій, глобальність інформування населення. Зі зростанням взаємозалежності соціокультурних середовищ спостерігається збільшення кількості тенденцій та кількості регіонів їх поширення.

Отже, розглянуті тенденції є особливостями, на яких ґрунтується національна свідомість: мова, культура, історія, менталітет, територія, релігія, економіка, політико-правові установи. Як бачимо, розвиток національної свідомості безпосередньо пов'язаний з розвитком ціннісних особистісних орієнтацій людини. Національна свідомість базується на таких цінностях сучасного цивілізованого суспільства, як поважання внутрішньої цінності кожної особистості; свобода, яка невіддільна від моральної відповідальності; повага до поглядів інших; толерантність; високі духовні та моральні цінності» правова і демократична культура.

На основі аналізу розглянутих соціокультурних тенденцій можна стверджувати про зростання та утвердження національної свідомості українців.

Висновки. Повномасштабне вторгнення окупантів на українську територію стало каталізатором соціокультурних змін. Відбулося небачене досі збільшення рівня зацікавленості дійсною історією України, масовий перехід на українську мову та докорінна зміна ставлення до української ідентичності. Помітною є тенденція глибокої дерусифікації, при чому в усіх сферах. Соціокультурне середовище суспільного життя має вплив на трансформацію суспільства у процесі євроінтеграції. Українська мова, національна пам'ять, відданість Україні є фундаментальними цінностями, що зумовляють формування цілісної національної свідомості.

Список використаної літератури

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Соціокультурні процеси та їх місце у кримінологічному дискурсі. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 92-99.

2. Берковський В. Як війна вплинула на культурне дозвілля молодих українців? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lifepravda.com.ua/columns/2023/03>.
3. Буяшенко В. В. Національна самосвідомість українців: проблема самоідентифікації. *Зб. наук. пр. Науково-дослідного ін-ту українознавства*. 2005. Т. 4. С. 144-151.
4. Гудзь В. М. Соціокультурні чинники розвитку людства, 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/10682/10591>.
5. Десяте загальнонаціональне опитування: ідеологічні маркери війни (27 квітня 2022). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/desyatyu_obschenacionalnyu_opros_ideologicheskie_markery_voyny_27_aprelya_2022.html?fbclid=IwAR0fAm17F_J-U11xUC58d98pKyt9P_z9BdpVT1XUgN2xgu8b4s6DFdnRUTs.
6. Дідич Г. С. Теоретичні основи формування національної самосвідомості особистості. *Наук. зап. Центрально-українського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка*. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 170. С. 57–60.
7. Ефективність реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: соціологічні індикатори (травень 2023 р.). Результати соціологічного опитування. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/efektyvnist-realizatsii-derzhavnoi-polityky-u-sferi-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-gromadianskoi-identychnosti-sotsiologichni-indykatory-traven-2023> г.
8. Єдність під час війни: результати соціологічного дослідження. *Громадська організація Cedos*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lb.ua/blog/cedos/561919_iednist_pid_chas_viyni_rezultati.html.
9. Єрмоленко А. Відродження України: як розвиватиметься українська культура після війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://elle.ua/ludi/novosty/vdrodzhennya-ukrainskoyi-yak-rozvivatymetsya-ukrainska-kultura-pslya-viyni/>.
10. Кулішенко Л. Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39518/27-Kulishenco.pdf?sequence=1>.
11. Кресіна І. О. Національна свідомість. *Енциклопедія Сучасної України*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://esu.com.ua>.
12. Лазарович Н.В. Соціокультурні виміри національної ідентичності: український контекст. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія «Філософія». 2016. Вип. 19. С. 60–65.
13. Маслова Н.М. Фактори формування, функціонування і розвитку територіальних соціокультурних систем. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів*. 2009. Т. 5. Вип. 1. С. 75-82.
14. Мещерякова Н. П. Проблема формування національної самосвідомості. Деякі аспекти теорії та історії. *Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2019. pp. 279–284.
15. Павлюк С. Національна свідомість як державний стрижень нації. *Вісник НАН України*. 2023. № 5. С. 44-46. doi: <https://doi.org/10.15407/visn2023.05.044>.
16. Савчук В. А. Національна самосвідомість : огляд психологічних концепцій. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія : Психологія. 2017. Вип. 5. С. 147–157.
17. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17-18 серпня 2022 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_pat_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html.
18. Світове дослідження цінностей 2020 року в Україні. *Український центр європейської політики*. Київ, 2020. 216 с.
19. Соціокультурний розвиток людства: навч. посіб. Київ : ДАКККіМ, 2000.
20. Сушко А. І. Соціокультурні процеси в Україні на стадії модернізації. *Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. НУ «ОЮА». Одеса, 2018. С. 47–49.
21. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембійський, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2022. 410 с.
22. Френкель І. Українська культура під час війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://presspoint.in.ua/2022/04/11/ukrainska-kultura-pid-chas-vijny-iryuna-frenkel-za-zmistom-denatsyifikatsiia-tse-sylova-zmina-kulturnoho-kodu-krainy/>.
23. Центр Разумкова. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень–жовтень 2022 р.). 28 жовтня 2022 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-orientatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r>.
24. Ціннісна складова економічних орієнтацій та поведінки / за ред. канд. пед. наук Р.Я. Левіна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2022. 152 с.
25. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Між нар. наук.-практ. конф. Тернопіль : Вектор, 2022. 454 с.
26. Як війна змінює українське суспільство. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html>.

References

1. Bandurka O. M., Lytvynov O. M. Sotsiokulturni protsesy ta yikh mistse u kryminolohichnomu dyskursi. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. 2020. № 1 (22). S. 92-99.
2. Berkovskiy V. Yak viina vplynula na kulturne dozvillia molodykh ukrainsiv? [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://life.pravda.com.ua/columns/2023/03_
3. Buiashenko V. V. Natsionalna samosvidomist ukrainsiv: problema samoidentyfikatsii. *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva*. 2005. Vol. 4. S. 144-151.
4. Hudz V.M. Sotsiokulturni chynnyky rozvytku liudstva [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/10682/10591/>
5. Desiate zahalnonatsionalne opytuvannia: ideolohichni markery viiny (27 kvitnia 2022) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/desyaty_obschenacionalnyy_opros_ideologicheskie_markery_voyny_27_aprelya_2022.html?fbclid=IwAR0fAm17F_J-U11xUC58d98pKyt9P_z9BdpVT1XUgN2xgu8b4s6DFdnRUTs.
6. Didych H. S. Teoretychni osnovy formuvannia natsionalnoi samosvidomosti osobystosti. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka*. Serii: Pedahohichni nauky. 2018. Vyp. 170. S. 57–60.
7. Efektyvnist realizatsii derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: sotsiolohichni indykatory (traven 2023r.). Rezultaty sotsiolohichnoho opytuvannia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/efektyvnist-realizatsii-derzhavnoi-polityky-u-sferi-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-gromadianskoi-identychnosti-sotsiologichni-indykatory-traven-2023r>.
8. Iednist pid chas viiny: rezultaty sotsiolohichnoho doslidzhennia. Hromadska orhanizatsiia Cedoss [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://lb.ua/blog/cedoss/561919_iednist_pid_chas_viiny_rezultati.html.
9. Iermolenko A. Vidrodzhennia Ukrainy: yak rozvyvatymetsia ukrainska kultura pislia viiny [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://elle.ua/ludi/novosty/vdrodzhennya-ukrainska-kultura-pislia-viiny/>.
10. Kulishenko L. Natsionalna svidomist kriz pryzmu svitohliadnykh pozytsii ukrainsiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39518/27-Kulishenko.pdf?sequence=1>.
11. Kresina I. O. Natsionalna svidomist. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://esu.com.ua>.
12. Lazarovych N.V. Sotsiokulturni vymiry natsionalnoi identychnosti: ukrainskyi kontekst. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Filosofii». 2016. Vyp. 19. S. 60–65.
13. Maslova N.M. Faktory formuvannia, funktsionuvannia i rozvytku terytorialnykh sotsiokulturnykh system. *Heopolytyka y ekoheodynyka rehyonov*. 2009. Vol. 5. Vyp. 1. S. 75-82.
14. Meshcheriakova N. P. Problema formuvannia natsionalnoi samosvidomosti. Deiaki aspekty teorii ta istorii. *Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. Liverpool: United Kingdom, 2019. pp. 279–284.
15. Pavliuk S. Natsionalna svidomist yak derzhavnyi stryzen natsii. *Visnyk NAN Ukrainy*. 2023. № 5. S. 44-46. doi: <https://doi.org/10.15407/visn2023.05.044>.
16. Savchuk V. A. Natsionalna samosvidomist : ohliad psykhologichnykh kontseptsii. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii : Psykholohiia. 2017. Vyp. 5. S. 147–157.
17. Simnadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia: Identychnist. Patriotyzm. Tsinnosti (17-18 serpnia 2022) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opytuvannya_denticn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html.
18. Svitove doslidzhennia tsinnosti 2020 roku v Ukraini. Ukrainskyi tsentr yevropeiskoi polityky. Kyiv, 2020. 216 s.
19. Sotsiokulturnyi rozvytok liudstva: navch. posib. Kyiv: DAKKKiM, 2000.
20. Sushko A. I. Sotsiokulturni protsesy v Ukraini na stadii modernizatsii. *Suchasni politychni protsesy: hlobalnyi ta natsionalnyi vymiry : mater. Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. NU «OiuA»*. Odesa, 2018. S. 47–49.
21. Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny. 2022: Kolektyvna monohrafiia / S. Dembitskyi, O. Zlobina, N. Kostenko ta in.; za red. chlen.-kor. NAN Ukrainy, d. filos. n. Ye. Holovakhy, d. sots. n. S. Makeieva. Kyiv: Instytut sotsiolohii NAN Ukrainy, 2022. 410 s.
22. Frenkel I. Ukrainska kultura pid chas viiny [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://presspoint.in.ua/2022/04/11/ukrainska-kultura-pid-chas-viiny-iryna-frenkel-za-zmistom-denatsyfykatsiia-tse-sylova-zmina-kulturnoho-kodu-krainy/>.
23. Tsentr Razumkova. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, polityko-ideolohichni oriantatsii hromadian Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii (veresen–zhovten 2022 r.) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykoideologichni-orientatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r>.
24. Tsinnisna skladova ekonomichnykh oriantatsii ta povedinky / za red. kand. ped. nauk R.Ia. Levina ; NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrainy». Kyiv, 2022. 152 s.
25. Tsinnisni oriantyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid: *zbirnyk tez IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Ternopil: Vektor, 2022. 454 s.
26. Iak viina zmyniue ukrainske suspilstvo [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html>.

MODERN SOCIO-CULTURAL PROCESSES IN UKRAINE AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL CONSCIOUSNESS

Poberezhets Hanna – Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Ukrainian Mykolayiv National Agricultural University

Levchenko Mykola – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Professor of the Department of Cultural Studies,
Dean of the Faculty of Culture and Arts Kherson State University

Forostian Anatolii – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Acting head of the Department of Cultural Studies Kherson State University

The article examines today's socio-cultural trends and their role in the development and consolidation of the national consciousness of Ukrainians. It has been studied how the national consciousness of Ukrainians grew under the influence of socio-cultural processes during the full-scale Russian invasion. The concept of «national consciousness» is considered as a holistic system of self-expression of a person who refers to a specific national community in accordance with its common social and cultural views. The components of a person's national self-awareness are determined, including national identification, knowledge and understanding of the typical characteristics of the nation and territory, meaningful attitude to the history and present of the nation, its future development. A conclusion is drawn about the high dynamics of the development of new values, which is explained by the aggressive policy of the occupiers.

Key words: national consciousness, self-awareness, sociocultural process, sociocultural trends, values, personality, language, Ukraine.

UDC 316.65

MODERN SOCIO-CULTURAL PROCESSES IN UKRAINE AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL CONSCIOUSNESS

Poberezhets Hanna – Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Ukrainian

Mykolayiv National Agricultural University

Levchenko Mykola – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Professor of the Department of Cultural Studies,
Dean of the Faculty of Culture and Arts

Kherson State University

Forostian Anatolii – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Acting head of the Department of Cultural Studies Kherson State University.

The purpose of the research to consider the socio-cultural trends of today and their role in the development and consolidation of the national consciousness of Ukrainians. *The methodological basis* of the research is general scientific methods for a comprehensive analysis of the chosen topic (systematization, comparison, generalization), statistical analytical data are used. *The scientific novelty* consists in reflecting how, precisely during the Russian full-scale invasion, the national consciousness of Ukrainians grew under the influence of socio-cultural processes. *Conclusions.* The concept of «national consciousness» is considered as a holistic system of self-expression of a person who refers to a specific national community in accordance with its common social and cultural views. The national self-awareness of an individual in its structure has such components as national identification, knowledge and understanding of the typical characteristics of the nation and territory, meaningful attitude to the history and present of the nation, its future development. A review was made in accordance with the topic of sociological analytical research during 2022-2023. The high dynamics of the development of new values is observed, which is explained by the aggressive policy of the occupiers. Ukrainians have changed their views and value system. In the conditions of Russian aggression, socio-cultural trends are followed, which contribute to the active development, growth and strengthening of the national consciousness of Ukrainians. One of the main ones is the tendency for a person to realize his identity with Ukrainian society, in particular through the use of the Ukrainian language, knowledge of the history and culture of the people, monuments, responsibility for his actions in the direction of the development of Ukraine.

Key words: national consciousness, self-awareness, sociocultural process, sociocultural trends, values, personality, language, Ukraine.

Надійшла до редакції 18.08.2023 р.